

Den härresande

Fritänkaren

Nr. 286 Sommar 2020

Tjugoåttonde årgångens sjunde nummer

Innehåll :

Svenska myndigheters förfall	2
Ahasverus annaler, del 197: <i>Johann Mayrhofer</i>	5
Om Schuberts vänner	7
Kung Lear och andra filmer	8
Några milstenar – juli-augusti 2020	20

Fritänkaren, som utkommit med 285 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på

Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Donationer mottages med tacksamhet.

Bankkonto: 6682-338 254 102 (Handelsbanken, "Fritänkaren", C. Lanciai)
eller Göteborgs Skrivarsällskaps plusgirokonto, pg 35 86 46 – 8

Glöm inte att ange avsändare!!

Alternativt IBAN-nummer:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 29.7.2020

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Svenska myndigheters förfall – kalla fakta

”Tillsammans”, sa statsminister Löfven i sitt nationaldagstal från Skansen. ”Vi ska klara det här tillsammans”. Det gällde covid-19. Inte andra sjukdomar eller funktionshinder.

Tusentals människor tvingas kämpa mot rigida regelverk, tjänstemän utan tjänstemannaansvar och dessutom leva med den oro det innebär att riskera att ställas på bar backe.

Människor bemöts som simulanter på Försäkringskassan, läkarintyg gäller inte och rättigheten att överklaga har uppenbart som enda syfte, att lägga ett anständighetens sken över ett synnerligen oanständigt och omänskligt förfarande.

Mellan 2015 till 2017 ökade – enligt Fk:s årsredovisning för 2017 – avslagen vid initial ansökan om sjukpenning, från 6,710 till 15,758 personer. Avslagen under pågående sjukfall ökade under samma period från 9,919 till 26,587 personer.

68,428. Det var antalet medlemmar den 4 juni 2020 i Facebook-gruppen Försäkringskassanupproret. De flesta är själva drabbade, en del är stödmedlemmar och andra är anhöriga till dem som tagit sina liv efter Fk-beslut. Dessutom är alla drabbade inte medlemmar, så den totala siffran är sannolikt betydligt större.

Jag har samlat några anonyma inlägg för att ge en liten inblick i vad som återstår av det som en gång var vårt trygghetssystem:

Förnedring.

Är man inte där vi är, så vet man och förstår inte hur många av oss har det. Det är för mycket otrygghet och skit för man ska orka leva ett någorlunda liv och existera!!

Överklagat allt men nekades trots gedigna läkarintyg av fyra olika läkare som intygar samma sak.

Fk har lyckats förstöra ännu en människas liv och familj.

På #116omdagen finns statistik på utförsäkringar och avslag.

Har överklagat till Försäkringskassan 2 gånger och en gång till Förvaltningsrätten. Fick avslag från båda.

Kontakta socialtjänsten. Vi har en del som får ek. bistånd på grund av det.

De som bestämmer kommer allt längre ifrån verkligheten.

Ej fått ngn ersättning på 2,5 år. Min son tog sitt liv pga F-kassan. Bra att du skriver om detta!

registrator@riksrevisionen.se – hit skickar jag allt om de tragiska självmord som begåtts på grund av Försäkringskassans och ansvariga politikernas inhumana och felaktiga beslut om nekad ersättning och hjälp. Riksrevisionen har fått i uppdrag av regeringen att ta reda på varför självmordstalet är så högt. Jag ber dem granska Fk, de är inblandade i hundratals självmord. Missade helt att jag skulle skriva in mig som 100 procent arbetssökande, eftersom jag var 100 procent sjukskriven. Man måste ha huvudet på skaft när man mår som sämst, annars trycks du ner under botten.

Jag är utförsäkrad. Det hjälps inte att man har leukemi här inte!

Utförsäkrad här med... orkar inte med dem mer nu, känner jag. De gör mig bara sämre.

Utförsäkrad 3 mån innan förlossning då de tyckte jag kunde söka nya jobb.

Dagligen får drygt 110 personer beslutet: Utförsäkring. Inga bekymrade experter i TV-rutan, ingen uppmärksamhet, total tystnad. Det här är inte mitt Sverige. Är det verkligen statsminister Stefan Löfvens?

– Lena Wallin

Man måste ställa frågan: är det svenska myndigheters uppgift att tvinga enskilda utsatta individer till självmord?

Ett överklagande till Pensionsmyndigheten:

Ert beslut av den innebär att ni kräver att jag skall fortsätta leva på 3000 i månaden, som jag nödgats göra sedan juli förra året, när mitt bostadstillägg drogs in med mer än hälften, fastän jag inte hade några andra inkomster än pensionen. Sedan dess har jag nödgats leva på 2000 under existensminimum i månaden, med 9300 i pension (inklusive bostadsbidrag) och 6300 i hyra, vilket gett mig 3000 att leva på i månaden, medan officiellt existensminimum är 5002 kronor/månad. Jag har inte haft några andra inkomster utom pensionen. Sedan juli 2019 har jag ständigt överklagat till Pensionsmyndigheten, som bara svarat med avslag varje gång. Detta ständiga strul har dränkt mig i nödtvungen skuldsättning. Detta kan inte fortsätta längre, då det svälter mig ut ur livet. Vill ni tvinga mig till självmord?

Att de egna förföljts och drabbats av övergrepp av myndigheter är ingenting nytt. Detta är närmast den röda tråden i hela min egen släkts historia under hela det senaste millenniet. Redan på Sicilien under den normanniska storhetstiden drabbades familjen (liksom de flesta normanniska aristokrater på Sicilien) av politiska förföljelser riktade av påven mot kejsarfamiljen Hohenstaufen och dess ättlingar, framför allt kejsar Fredrik II av Palermo, "*il nonno d'Italia*", hela medeltidens kanske mäktigaste och mest upplysta furste, och efter guelfernas förslavning av Sicilien var det Florens tur, renässansens huvudstad, som periodvis rentav bannlystes av Vatikanen, där Lanciaiarna var verksamma vid den tiden – de ägde bland annat Petrarcas hus i Arezzo. Samma historia av förtryck och exil och fördrivning, svindel, ocker, utpressning och bedrägeri har ständigt återkommit, utan att faktiskt någon myndighet någonsin har tjänat på det, framför allt inte i vederbörandes fall – hela min skönstaxering med dess tioåriga trauma återgavs i nr 22 i Fritänkaren. 1978 års avsked från katolska kyrkan som organist efter 16 månaders tjänst med ett tiotal olika gudstjänster på lika många olika språk varje vecka med en lön på 800 i månaden, utan annan anledning än att man var obekvämt som traditionalist, var på grått papper, medan en protestantisk organist anställdes i stället för 6000 för bara tre gudstjänster i veckan. Den andra organisttjänsten vägrades rimlig lön för, slutlönen var 1986 1500 i månaden när en minimilön borde ha varit 2000, medan den nya skatteprocessen är den mest orimliga av alla. Vad kan myndigheterna ha att tjäna på att sätta åt en fattigpensionär och till och med vägra honom existensminimum? Här är det senaste överklagandet till Socialförvaltningen:

"Jag förstår inte ert beslut att vägra mig ekonomiskt stöd och måste be om att få överklaga det. Ändå är min situation fullständigt klar: sedan juli 2019 har mitt bostadstillägg beskuren med mer än hälften av Pensionsmyndigheten utan att jag haft andra inkomster än pensionen, vilket sedan juli 2019 gett mig 3000 att leva på i månaden vilket är 2000 kronor under existensminimum. Redan i höstas bad jag om socialbidrag för att klara levnadsutgifterna och bemöttes då med svaret, att om pensionen med beskuret bostadstillägg inte räckte till fick jag väl skaffa mig en annan bostad (efter att ha bott i samma i 28 år). Ändå är min hyra inte mer än normal. I våras har jag på nytt ansökt om ekonomiskt bidrag, då Pensionsmyndigheten inte ändrat på mitt missförhållande, och varje gång fått avslag, medan samtidigt det faktum att jag har skulder på 185,000 fullständigt har ignorerats. Nu har jag fått avslag för tredje gången, vilket innebär, att ni vidimerar Pensionsmyndighetens insisterande på att hålla mig i fattigdom med 2000 under existensminimum i månaden. Jag har överklagat deras beslut, men de brukar inte reagera på fem månader, och under så lång tid hinner jag dö utan att ha fått rättelse. Jag ber bara om att få leva åtminstone på existensminimum, vilket den sociala myndigheten (om Pensionsmyndigheten inte räcker till) är skyldig att hjälpa mig med, enligt Socialtjänstlagen 2001:453, kap. 4: Rätten till bistånd."

Om det skulle gå så långt att jag inte hade något annat val än att begå självmord, så skulle enbart de svenska myndigheterna vara skyldiga därtill genom omänsklighet, men det kanske är vad de väntar sig av mig. De kanske bara vill bli av med alla hjälpbehövande som besvärar dem med vädjanden om bistånd i nödlägen som ekonomisk drunkning, som dessa är naiva nog att tro att lagen kan hjälpa dem eftersom det står så i lagen, vilket myndigheterna gör vad som helst för att avslå med vilka bortförklaringar som helst genom rena sociala smitningsolyckor, medan dock alla dessa myndighetspersoner är anställda och betalda av staten, som är folket, som alla de nödlidande de kör över och sparkar ner i diket enbart består av. Möjligen lider de av inställningen att de bara är till för att jävlas med folk.

Fallet Joakim Karlsson: Han kom hem efter 20 år i utlandet fullkomligt utblottad efter en havererad hotellrörelse på Mauritius och fann sig då tvungen att söka hjälp hos Socialförvaltningen. Då han varken var missbrukare eller alkoholist och dessutom svensk medborgare behandlades han därefter, så att det bara ställdes krav på honom: han måste skaffa bostad själv och söka arbete på Arbetsförmedlingen, där han även tvingades genomgå en kurs där alla andra deltagare var färgade med annat modersmål än svenska. Han var själv mångbegåvad, hade bland annat handlat med konst och hanterat Rembrandtetsningar, medan här i Sverige för Socialförvaltningen och Arbetsförmedlingen hans överkvalifikationer bara utgjorde hinder för hanteringen av hans fall, så att han till och med för att överleva nödgades gå och samla ölburkar i parkerna. Med sig hem hade han en ung fru och ett nyfött barn, och komplikationerna med hans återinträde i det svenska samhället, där ingenting motsvarade hans unga utländska hustrus högt spända förväntningar på paradiset Sverige, ledde till svåra slitningar i äktenskapet, medan myndigheternas brist på hjälpsamhet med bara press och stress i stället till slut tvingade honom till desperation och självmord. Han hade försökt en gång tidigare, men den här gången lyckades det. Han var 56 år gammal.

Efter det chockartade självmordet med en kvarlämnad änka och ett litet barn, ville hans vänner göra något för dessa och skänka dem 10,000 kronor. Då lade sig banken emellan och krävde att få veta varifrån de pengarna kom. Även bankerna lider av myndighetsomänsklighet.

Ahasverus annaler, del 197: Johann Mayrhofer

Jag träffade Mayrhofer innan han dog. Jag sökte upp honom av samma anledning som jag sökte upp alla de andra för att få mera vetskap om hur det egentligen kom sig att Schubert dog så extremt ung – han var ju inte mer än knappt 32 år gammal och hade redan så gott som etablerat sig som sin tids mest produktiva kompositör och som sådan den enda självklara efterträdaren till Beethoven, som dött knappt två år före honom. Jag fann Mayrhofer ganska sur och förbjudande, jag undrade om han tillfälligt hade vaknat upp på fel sida, men jag hade hört även från andra håll att han var svår att tas med, att han levde så gott som isolerad och var en bekräftad misantrop. Men jag beslöt att ändå våga försöket.

”Så ni försöker utreda omständigheterna kring Schuberts död? Jag kan försäkra er att det inte var något mord, och att ingen var skyldig till det, hur många som än må känna sig skyldiga och belasta sig i onödan med skuldkänslor. Det var samma sak med Mozarts död, som också dog alldeles för tidigt, men där hade många intressanta delaktigheter i hans död, om dock det huvudsakligen var hans eget fel men mest av allt hans avlidne fars, som hetsade ihjäl honom redan som barn.”

”Men hur gick det till egentligen?”

”Ni borde fråga de andra, som stod honom närmare.”

”Det har jag gjort.”

”Har ni varit hos Franz Schober?”

”Minsann. Han var den första jag uppsökte. Han kände sig fruktansvärt skyldig. Det var ju han som tog med honom till den där bordellen där han blev smittad av syfilis, det var rena våldtäkten på en oskuld, men Schubert visste inte bättre, gick på det, lydde Schobers rekommendationer och blev fatalt och olyckligt smittad. Var det dödsorsaken?”

”Inte alls. Schober har ingen anledning att känna någon skuld, vilket han ändå kommer att känna så länge han lever. Han var Schuberts närmaste vän då när det begav sig, Schubert höll på smed sin ofullbordade symfoni och stod precis på tröskeln till sin enorma produktivitet, när den där damen kom emellan som ställde till det för honom, men det var inte syfilis han dog av. Han hade kunnat bemästra det och överleva det, som fler och fler gör, men vad han slutligen fick som tog livet av honom var ju tyfus.”

”Men varför fick han tyfus? Även sådant kan ju botas.”

”Problemet är att han tog ingen hänsyn till sig själv. Han var en arbetsnarkoman. Han bara måste fortsätta komponera hela tiden. Han kunde inte sakta ner och ta det lugnt. Teorin har framförts, att han kände att han skulle dö och därför inte hade mycket tid på sig, och därför bara accelererade hela tiden, men det är nonsens. Han hade all tid i världen. Han hade bara behövt ta det lugnt, men det kunde han inte. Han bara måste fortsätta hela tiden. Han var inte som besatt, utan det var snarare som ett naturbehov: om någonting måste komma ut, så måste det komma ut. Så var det med Schubert och musiken.”

”Jag har också pratat med hans bror Ferdinand, som ju tog hand om honom den sista tiden som han bodde hos, och hos vilken han dog. Han känner sig också skyldig.”

"Utan anledning. Ferdinand hade knappast kunnat göra mera än han gjorde. Han gav Schubert en sista fristad, så att Schubert kunde fortsätta arbeta ihjäl sig."

"Var det det han gjorde? Arbetade ihjäl sig?"

"Driven av musiken. Om ni vill höra min uppriktiga mening och definitiva diagnos som en av hans kolleger och närmaste artistiska och andliga medarbetare, så menar jag, att det var musiken som tog hans liv."

"Menar ni det också om Mozart?"

Franz Schubert, 1797-1828

"I viss mån, ja, men inte helt. Där var andra rent medicinska faktorer också medverkande. Men Schubert arbetade definitivt ihjäl sig, men på uppdrag av musiken. Hans musik bara måste ut, han måste skriva ner den, den tvingade honom att arbeta natt och dag, när någon ny idé uppenbarade sig för honom när han låg och sov så måste han bara väcka sig, stiga upp och skriva ner den, och så satt han vid arbetsbordet igen. Han var ingen arbetsnarkoman, men musiken drev honom till det yttersta helt riden."

"Hade det kunnat undvikas? Hade han kunnat räddas? Hade han kunnat bevaras levande och kunnat fortsätta arbeta för musiken?"

"Det är frågan, men naturligtvis hade han kunnat det. Hans tyfus hade kunnat botas, allt han behövde göra var att ta det lugnt och med tålmod låta kroppen hela sig själv, men han bara måste arbeta vidare hela tiden. Tyvärr, min vän, ingen annan var skyldig till hans död än hans egen musikaliska överbegåvning, som drev honom till självkonsumtion för musikens skull. Jag kan inte ge dig något bättre svar på din fråga. Det är ingen idé du kontaktar andra av hans vänner. De kommer inte att kunna ge dig något bättre svar. Somliga är dock lyckliga nog att få dö unga."

Därmed ansåg jag att jag knappast kunnat få ut något bättre av min intervju med Johann Mayrhofer, diktaren som skrivit libretton till Schuberts två operor, och jag lämnade honom med tacksamhet för vad han kunnat bistå med.

Men till min förskräckelse hörde jag att han kort därefter begått självmord. Han störtade sig ut från sitt fönster. Han var den enda av Schuberts många vänner som slutade illa.

Om Schuberts vänner.

Franz von Schober (1796-1882), den kanske mest betydelsefulla och fatala av hans vänner, fortsatte efter Schuberts bortgång med sitt rastlösa dilettantliv och var tidvis rentav Franz Liszts privatsekreterare, tills han stadgade sig och gifte sig vid 60 års ålder, men det äktenskapet gick snabbt åt skogen. Han lyckades aldrig samla sig till att skriva ner sina minnen av vännen Schubert.

Josef von Spaun (1788-1865), den trognaste och ädlaste vännen, som startade Schubertiaderna, blev regeringstjänsteman och förblev alltid Schuberts trognaste minnesvårdare.

Johann Michael Vogl (1768-1840) förblev alltid den främsta uttolkaren av Schuberts sånger, vilka han fortsatte sjunga tills han var över 70. Hans hustru överlevde honom med många år.

Eduard von Bauernfeld (1802-1890), den spydige satirikern i Schubertkretsen, var även en framstående pianist och den ende som kunde spela fyrhändigt med Schubert.

Franz Grillparzer (1791-1872) blev den mest berömda av Schuberts vänner som framstående dramatiker och tragöd.

Moritz von Schwind (1804-1871), den yngsta i sällskapet, var efter von Spaun Schuberts närmaste vän och förblev honom lika trogen som von Spaun. Han blev med tiden en betydande konstnär främst som illustratör av sagolitteraturen, och det är han som i en detaljerad skiss förevigat den stora Schubertiaden den 15 december 1826. Han grälade senare både med Schober, Liszt och Wagner.

Johann Mayrhofer (1787-1836) var den enda av Schuberts vänner som slutade illa. Han var en typisk romantiker själv, och hans inflytande över Schubert som Lied-diktare kan knappast överdrivas – de bodde tillsammans 1818-20. Efter Schuberts bortgång tog det melankoliskt romantiska gradvis över hans själ, från melankoliker övergick han till att bli misantrop, och han dog genom självmord.

"Det största dramat med att bli gammal är att komma ihåg hur det var att vara ung."

– *Achille Turri*

Kung Lear och andra filmer

Kung Lear (1983)

Omänsklighetens anatomi

Diktarens möjligen största skådespel har under århundradenas lopp åtnjutit mycket kritik och invändningar. Leo Tolstoj till exempel avfärdade det som nästintill löjligt och fann det förgelseväckande i många avseenden. Det kan inte förnekas att det förekommer ställen som motiverar frågetecken, till exempel narrens försvinnande utan förklaring, och det förekommer några svagheter även i själva texten. Men dramat som sådant tillhör den absoluta toppen av världslitteraturens tragedier och är kanske den största av alla framom både Hamlet och Kung Oidipus. Och här har vi Laurence Olivier i det troligen närmaste vi hittills kommit den definitiva perfekta versionen. Vad som var särskilt tacknämligt i denna produktion var dess strävan efter så absolut realism som möjligt, särskilt när det gäller kläderna och scenografin. Dramat inleds monumentalt bland de imponerande ruinerna av Stonehenge och avslutas även där. Allt i denna produktion andas Kelticism – utom musiken, som jag håller med andra recensenter om att är ganska irriterande då den

mera består av tekniska effekter och industriellt oväsen än av någon riktig musik, med undantag av flöjtintermezzot när kungen återkommer till Cordelia. Men vad för musik skall man göra till antik Kelticism och vilda hedar, krig och förfärliga grymheter? Tystnad hade knappast varit bättre, och riktig musik skulle ha gett det hela en sliskig glidning mot sentimentalitet. Det är lika bra att acceptera musiken som den är. Bland aktörerna måste det erkännas att jag aldrig såg en bättre Edgar (David Threlfall, som redan gjorde en oförglömlig insats i den stora TV-satsningen i åtta delar på Dickens "Nicholas Nickleby" som 'Smike'), John Hurt som narren, Leo McKern som en oförglömlig Gloucester likasom även Colin Blakeley som Kent. De tre systrarna är alla tre mer än perfekta och utmärkta och kunde inte ha personifierat sina speciella roller bättre. Priset går dock till den 75-årige Laurence Olivier, som med denna prestation krönte sin långa framstående karriär som en av tidernas främsta skådespelare, främst på film, då alla hans Shakespearefilmer hör till de bästa Shakespearefilmer som gjorts. Michael Elliotts regi är också perfekt och ger inte anledning till någon invändning någonstans, fastän föreställningen gjordes för TV, vilket Elliott dock drog fördel av i mycket uttrycksfulla *close-ups*. Detta är för mig en av de bästa filmer som någonsin gjorts och kanske den bästa Shakespearefilmatiseringen någonsin.

Ran (1985)

Kung Lear omvandlat till ett monumentalt japanskt epos.

Det är inget fel i att ta sig vilka friheter som helst med Shakespeare, vilket Akira Kurosawas sista mästerverk klart bevisar. Han håller sig egentligen bara till skådespelets skelettstruktur och gör så många utvikningar som möjligt, där den mest beaktansvärda och framgångsrika är att han låter narren stanna kvar hos kung Lear intill det bittra slutet, medan han i originalet försvinner halvvägs utan någon förklaring. I stället för de besvärliga döttrarna förekommer det lika besvärliga söner, och den yngsta visar sig vara den enda trogna och korrekta av dem, liksom Cordelia, och går ett liknande öde till mötes men militärt. I jämförelse med hans tidigare mästerverk "*Kagemusha*" (se nedan) är det mindre hästar här och mindre vacker musik, medan filmen domineras av många förödande bataljer och massakrer i nästan apokalyptisk måtto med dock några underbara kontraster mot domedagshelheten, framför allt genom de feminina insatserna och den blinda flöjtisten, som utgör något av en symbolisk galjonsfigur för hela spektaklet samtidigt som han tillför en djup symbolik. Framför allt är Tatsuya Nakadai som den hemsökta gamle kungen något av den bästa och mest övertygande Kung Lear-gestalten jag någonsin upplevt och som till och med nästan överträffar Laurence Olivier genom sitt rent fysiska agerande utan tal – hans mest imponerande scen är när han sitter helt oberörd och stum i sitt tempel medan allting omkring honom står i ljusan låga i den apokalyptiska slottsbelägringen. Hans långa vita hår, hans vilda ögon, hans personifiering av den yttersta förtvivlan genom endast rörelser och uttryck, är nog för att göra denna film till en av de mest framstående och omistliga filmer som någonsin gjorts – och det var Akira Kurosawas sista mästerverk, som han gjorde när han var 75 år gammal.

Ur företalet till nybearbetningen av 'Kung Lear' 2011

Första gången jag läste "Kung Lear" var sommaren 1961 ute på vårt sommarställe Virhamn i den finländska skärgården. Jag hade varken sett någon föreställning av dramat tidigare eller hört det i radio, genom vilket medium jag dock redan var bekant med ett

antal Shakespearetragedier, och ändå gjorde dramat ett så djupt intryck på mig, att det inte är för mycket sagt, att det är det litterära verk som kanske mest har influerat hela mitt liv, sagt exakt 50 år senare.

Det har således alltid haft en unik plats i mitt hjärta, varför jag alltid lystrat när dramat väckt kritik och invändningar. Till denna "klagokör" har bland annat hört argumenten, att dramat skulle vara ofullbordat, man har frågat varför narren försvinner efter tredje akten, varefter man måste sakna honom, och framför allt grundade Leo Tolstoj sin förödande kritik av Shakespeare på dramat Kung Lears "orimligheter, dumheter och nonsens". Han fick föga medhåll i sin osympatiska kritik, och ändå måste man i viss mån ge honom rätt, vilket faktiskt i någon mån redan Samuel Johnson gjort långt tidigare.

Precis som i "Hamlet" kan man inte bortse från att "Kung Lear" uppvisar svagheter, ehuru ändå dessa båda verk kan vara författarens allra största och intressantaste. "Vilket Shakespearedrama är utan svagheter?" kan man också fråga sig, medan kanske just dessa "svagheter" i själva verket bidrar till författarens mångfacettering och dubbla bottenars djup, – precis som redan den gode Horatius konstaterade om den andre störste diktaren av alla: "Ibland sover den gode Homeros".

Det är svårt att förklara motivationen till denna privata nytolkning och nyöversättning av "Kung Lear", men de onda karaktärernas (Gonerils, Regans och Edmunds) drivkraft och motivering är lika intressant som Iagos och Claudius i "Hamlet" – man blir aldrig färdig med att pejla ondskans outrannsakliga djup och upprinnelse.

Samtidigt var det oemotståndligt att ta diktaren i försvar i synnerhet mot kritiker av "Kung Lear" som Leo Tolstoj (som egentligen själv beskrev ett parallellöde) och invändningarna mot verkets ofullbordade skick. Just dess svagheter och ofullkomligheter har jag försökt bearbeta och förbättra, medan jag dock inte sett någon anledning att ifrågasätta narrens försvinnande efter akt III. Även för övrigt har jag funnit författarens komposition och logik vara så gott som fullkomlig och vattentät hela vägen trots mycket komplicerade och polyfona intriger, varför i princip Shakespearedramat lämnats helt intakt i denna personliga nytolkning, med endast några extra och nästan omärkliga additioner, som torde passa smidigt in i den oantastliga helhetens gigantiska arkitektur.

En annan som hade ett särskilt förhållande till kung Lear var Giuseppe Verdi, som under många års tid planerade göra en opera av dramat. Han hade ju tonsatt åtskilliga av världsdramatikens mästerverk, främst av Shakespeare, Schiller och Victor Hugo, men med kung Lear kämpade han förgäves. Det var stormscenerna som han saknade en Wagners sinne för dramatiska överdrifter för att våga tackla på allvar. Ändå blev det åtminstone en legend av det hela.

Legenden berättar, att Verdi ändå till slut lyckades fullborda operan "*Re Lear*" och reste inkognito till Venedig med partituret, där Wagner då befann sig 1883, för att med en dedikation till honom erbjuda den som ett försoningsverk för deras långa rivalitet, så att de äntligen kunde bli vänner och ha kontakt. Verdi tvekade länge i Venedig men vågade sig till slut fram till Wagners hus och ringde på. Då visade det sig att Wagner precis hade avlidit. Förtvivlad skrotade Verdi hela operan.

Så berättar legenden, som Franz Werfel gjorde till en hel roman. De flesta förnekar att historien kan vara sann, men den kan inte bevisas vara falsk, och ingen rök utan eld. Hur som helst så är det en bra historia och ett värdigt extrakapitel till kung Lears annaler.

Ursprungsversionen om kung Leir som delar sitt rike mellan sina två äldsta döttrar och förfördelar den tredje, som visar sig den enda trofasta, är från homerisk och förromersk tid enligt urkunderna när Gallien var uppdelat i tio olika kungadömen. Hans säte skall ha varit i Leicester (Leircester), det är en keltisk historia, som dock ständigt går igen i

andra folksagor och berättelser, till exempel den om Askungen, den mest filmade av alla historier. Redan i den version som diktaren har följt (Holinsheds krönika, från vilken ett otal Shakespearedramer hämtat sin stomme) slutar Cordelia som hängd i fängelset. Det är alltså ingen smaklös grovhet som diktaren har hittat på för den teatraliska effektens skull. Huvudanledningen till att narren försvinner efter akt III synes dock ha varit att samma skådespelare plågade spela Cordelia och narren, vilket också föranlett förväxlingen mellan dem i tolkningen av Lears sista sorgetal i akt V scen 3.

Ingen Shakespearepjäs har väl blivit så misshandlad som Kung Lear. När dramerna åter togs upp på teatrarna efter restaurationen 1660 fann man Kung Lears sorglighet alltför misshaglig, varför en viss Tate gjorde om pjäsen, uteslöt narren, gjorde Edgar till Cordelias älskare och gav tragedin ett lyckligt slut genom ett bröllop mellan dessa och Lear frisk och kry som nybliven lycklig svärfar, som om ingenting av allt det tragiska hänt. Denna groteska komediversion av Kung Lear förblev förhärskande på de brittiska teaterscenerna ända tills den riktiga versionen äntligen togs till heders igen efter romantiken på 1840-talet efter 180 års misshandel. Tateversionen förekommer aldrig mer utom möjligen som spex.

Det förekommer en kuriös passus i dialogen mellan narren och kungen i akt III scen 7:

FOOL Prithee, nuncle, tell me whether a madman be a gentleman or a yeoman?

KING LEAR A king, a king!

FOOL No, he's a yeoman that has a gentleman to his son; for he's a mad yeoman that sees his son a gentleman before him.

i Åke Ohlmarks översättning:

Narren Kan du säga mig, farbror, om en dåre är adelsman eller bonde.

Lear Kung, kung!

Narren Nej, han är bonde med en adelsman till son, för den är en galen bonde som ser sin son adlad före sig själv.

Detta är en tydlig anspelning på William Shakespeares försök att skaffa sig status som gentleman genom en vapensköld, men varför skulle diktaren, om han var William Shakespeare, anspela på sin sedan några år avlidne egne far som en galning? Ingen naturlig son skulle göra det och allra minst offentligt på en teaterscen. Det förekommer en liknande anspelning på Shakespeares adliga aspirationer i Ben Jonsons *Every Man Out of His Humour* i dialogen mellan Puntarvolo och Sogliardo, där Shakespeare (Sogliardo) förlöjligas för sin fåfänga. Anspelningen på samma sak i "Kung Lear" kan bara uppfattas som en liknande gliring och måste bidra till argumenten mot att William Shakespeare faktiskt var diktaren.

Och denna anspelande kuriositet är inte ensam. En annan förekommer i akt IV scen 6, där Lear vid sin entré som fulländad galning har följande öppningsreplik:

"Man kan ej gripa mig ens för falskmynteri, ty jag är kungen själv."

("No, they cannot touch me for coining; I am the king himself.")

Den är desto mera anmärkningsvärd som öppningsreplik, då det är enda gången i pjäsen något sådant som falskmynteri över huvud taget nämns, och det är ungefär så irrelevant som något kan bli – ingenting kunde vara mera fjärran från allt vad pjäsen rör sig om. Hur i all sin dar lägger då diktaren en sådan replik i sin huvudpersons mun vid sin mest teatraliska entré i hela pjäsen?

William Shakespeare hade aldrig något med falskmynteri att göra, hela hans liv handlade bara om reda pengar, men en som hade det var Christopher Marlowe, som en gång blev arresterad för misstänkt falskmynteri och en annan gång blev angiven för det i Thomas Baines angivarinlaga, där Baines citerar Marlowe, att han menade sig ha 'lika stor

rätt att slå mynt som drottningen av England'. Det var i samband med denna angivelse som Marlowe kort efteråt försvann genom det okända och okända skeendet i Eleanor Bulls värdshus i Deptford den 30 maj 1593.

I vår stora Shakespearedebatt i Fritänkaren, som omfattade 13 år och vann sig om att försöka samla alla argument för de olika kandidaterna till det verkliga skaldskapet för att få en så bred överblick som möjligt, uppträdde bland andra Carl Olof Nordling, den egentliga inledaren av debatten, som förespråkare för William Stanley, earlen av Oxfords svärson, John Bede från Irland som förespråkare först för William Shakespeare själv, vilket han sedan övergav för att i stället tala för Bacon, medan även Laila Roth slog in på Oxford-Stanley-linjen. Båda dessa övergick till slut till Marlowe, vilken var vår linje, och vilken även var Johannes B. Westerbergs enda kandidat redan från början. I belysningen av Marlowes fall gick vi även in på hans okända familjeförhållanden med en eventuell koppling till William Parr som möjlig naturlig fader, drottning Elisabeths danslärare och favorit och yngre bror till Catherine Parr, drottning Elisabeths sista styvmor. Vi nöjer oss här med att hänvisa till den debatten.

Det största mysteriet med kung Lear är dock själva ämnet och varför diktaren skrev en sådan pjäs. Ingenting i Shakespeares liv indikerar någon koppling till någon galenskap, överväldigande förtvivlan och livsdesperation, någon total besvikelse på livet eller någon anledning alls till de utbrott och anklagelser om otacksamhet som fyller hela pjäsen med obegränsat ursinne. Kort sagt, ingenstans i Shakespeares liv finner man ett spår till någon motivation till en sådan pjäs. I stället kan man hitta sådant i Marlowes fall.

Efter kung Jakob I:s trontillträde 1603 bönade Francis Bacon hos honom bland annat om att han skulle se i nåd till förtäckta poeter. Det enda svaret på den bönen blev kungens inspärrande av Sir Walter Raleigh i Towern, en gång Marlowes mentor, för att 15 år senare ha honom avrättad. Då allting tyder på att Marlowes 'död' 1593 var iscensatt för att han skulle slippa avrättning till följd av bland annat Baines anklagelser mot honom för ateism, homosexualitet, hädelse och falskmynteri, är det logiskt att anta, att Marlowe aldrig förlorade hoppet om återupprättelse, ett av nästan alla Shakespearepjäsers främsta teman. Med drottning Elisabeths död och Jakob I:s intolerans mot framför allt en diktare och lysande elisabetan som Raleigh måste det sista av Marlowes hopp ha dött, vilket kan ha gett upphov till den fullständigt lössläppta förtvivlan i 'Kung Lear', förmodligen den mest förtvivlade och extrema tragedi som någonsin skrivits. Lears inledningsdeklaration i denna hans mest demonstrativa scen och entré kan tolkas som ett förtäckt yttersta förtvivlat nödrop från diktaren med den tydliga innebörden: "*Jag är Marlowe!*" Dramat skrevs troligen mellan 'Othello' och 'Macbeth' omkring 1605.

En av de bästa essayer som skrivits om 'Kung Lear' är väl Helen af Enehjelms "Shakespeares dårar" i samlingen "Hemlängtan" från 1946. I den ådagalägger den amerikanska författarinnan en utomordentlig förståelse för Lears och diktarens föreställningsvärld med en psykologisk rundvandring i dessa extrema omständigheter av ytterst blandade motsatser av sjukdom och vishet, skönhet och groteskhet i de vildaste överdrifter om varandra som säkert varken Jung eller Freud kunnat överträffa henne i, samtidigt som det ger en ypperlig inblick i de mest fascinerande aspekter av denne oöverträffade dramatiska diktares mänskliga insikter.

Fråga: Varför ägnar du dig åt redan skrivna verk i stället för att skriva nya? Varför lägger du ner så mycket tid och ansträngning på översättningar till engelska, när du redan behärskar ditt eget språk alldeles tillräckligt och du aldrig kommer att kunna behärska engelska lika bra som ditt modersmål, som du har en känsla för som du aldrig kan få för ett annat språk?

Svar: Frågan är rimlig och befogad men pinsam att besvara. Jag har skrivit hur många verk som helst inom i stort sett alla tänkbara genrer, prosa, poesi, dramatik, essayistik, historia med mera, jag har alltid producerat och kunnat leverera men aldrig blivit accepterad. Refuseringar är det enda något förlag kunnat erbjuda mig, och de otaliga tillfällen när manuskript anförtrotts andra som sedan bara ignorerat och glömt dem och aldrig returnerat dem är närmast ett förkrossande symptom på den allmänna rikssvenska likgiltigheten, som jag ser som ett resultat av framför allt den massmediala hjärntvätten, som bara har en fördummande verkan på alla människor som ägnar sig åt den. Denna livslånga mördande likgiltighet från alla håll där det borde vara en given sak att förvänta sig något kulturansvar och medvetande därom, har inneburit ett ständigt umgänge med självmordstankar sedan 50 år, då problemet alltid visat sig kroniskt, obotligt och konstant. Internet öppnade alternativa möjligheter, som bland annat utnyttjats till att söka en mer internationell publik, och då det engelska språket alltid intresserat mig, vilket intresse ständigt fördjupats, har det fallit sig helt naturligt att satsa på översättningar till engelska av mina verk – många av mina dramer är ju direkt brittiska, vilket ytterligare motiverar aktiviteten. Dessutom finns det utomordentliga gratismöjligheter på Internet, främst *Wordpress*, varför publiceringar på nätet omöjliggör deprimerande refuseringar av ekonomiska skäl. Man kan inte nå vilken publik som helst på nätet, men där kan åtminstone ens arbeten bevaras och till och med uppdateras utan svårighet, medan man åtminstone alltid kan nå fram till några av "the happy few".

Julius Caesar (1953)

Mordet på Julius Caesar inkluderande alla dramatiska aspekter

Detta är en unik pjäs i Shakespeareproduktionen, vars unikheter regissören Joseph L. Mankiewicz noggrant tog vara på med att hålla sig mera noggrant än någon tidigare Shakespearefilm till originaltexten. Originalpjäsens unikheter består i att vara nästan dokumentär till karaktären i sin noggranna följsamhet till Plutarkhos texter och sin strävan att återge hela sanningen, vilket ger en mycket objektiv och överskådlig skildring av hela dramat med dess mångfaldiga polyfona ingredienser och utan att ta parti, utan att fördöma något av brotten och utan någon sensmoral, nästan som en nyhetsdokumentär, men på det bästa och mest underbara språk, den enda faktor som försköner skådespelet. Den främsta av skådespelarna är därför John Gielgud som Cassius som gör sin roll fullkomlig rättvisa med sin överväldigande klara och sköna diktning med dess musikalitet och värtalighet, medan ingen av de andra kommer långt efter, främst James Mason som Brutus, men även Marlon Brando är för en gångs skull välartikulerad. Den tidens allra bästa skådespelare samlades tillhopa för denna film, som Greer Garson och Deborah Kerr, Edmond O'Brien och Louis Calhern, och musiken anförtroddes Miklos Rosza, den främsta kompositören för monumentalfilmer. Bara för att ge en glimt av den noggrannhet med vilken denna film gjordes, så tilldrar sig den staty av Pompejus vid vilken Caesar huggs ner någon uppmärksamhet. Den är i själva verket två statyer. Större delen av statyn är inte av Pompejus utan av Sofokles, och man ser hela statyn i en tidigare scen, medan man i mordscenen ersatte Sofokles huvud med Pompejus. Jag har aldrig i någon annan film sett en liknande operation genomförd på en staty bara för att göra filmen mera perfekt. Tio år senare gjorde Mankiewicz "Kleopatra" (se nedan) med samma historia men mera utförlig och med Rex Harrison som en bättre Julius Caesar än Louis Calhern.

Julius Caesar (1970)

En mera realistisk filmversion än 1953 års upplaga.

Det är naturligtvis ofrånkomligt att jämföra de båda versionerna med varandra. Denna är i färg i motsats till 1953 års svartvita upplaga, där slaget vid Filippi nästan helt fuskades bort, medan det här skildras utförligt. Denna film inkluderar även ett antal Shakespearescener som utelämnades i 1953 års version, som helst gjordes i Hollywood, medan denna film gjordes i England och Spanien och är mera realistisk, särskilt beträffande det avgörande slaget vid Filippi. John Gielgud är med i båda filmerna, 1953 som en Cassius som dominerar hela filmen och här som Julius Caesar själv. Han var bättre som Cassius.

James Mason var naturligtvis bättre som Brutus än Jason Robards, som nästan är pinsamt malplacerad. Charlton Heston är inte dålig som Marcus Antonius men mindre övertygande än Marlon Brando, som faktiskt artikulerade bättre. Heston är alltför pompös. Någon framstående regissör menade att den bästa rollen och skådespelaren i 1953 års version var Edmond O'Brien som Casca, men han görs lika bra här av Robert Vaughan. Richard Johnson gör en acceptabel Cassius, det är en roll som det är omöjligt att misslyckas med, medan Diana Rigg är perfekt som Portia. Även musiken är bättre här, mindre tung och pompös än Miklos Roszas pretentiösa partitur 1953, men i stort sett kompletterar de båda versionerna varandra. Joe Mankiewicz's film är bättre, men denna är åtminstone definitivt alldeles utmärkt.

Kleopatra (1963)

Julius Caesars, Marcus Antonius och Kleopatras sorgfälliga mödor, medan hon faktiskt triumferade över Augustus.

Hur mycket denna film än har nedvärderats, föraktats och förkastats för dess extravaganser, överdrifter, historiska felaktigheter, teatraliska pekoral och finansiella fiasko, så finns det egentligen ingenting att tadla den för. Till och med Joseph L. Mankiewicz, som skrev och gjorde filmen, var djupt missnöjd med den och ansåg den som sitt enda misslyckande och den sämsta film han någonsin gjort, men alla sådana nedvärderingar är fullständigt orättvisa. Man kan förstå Mankiewicz och hans besvikelse över att filmen inte blev vad han hade tänkt sig, han ville ha den till två filmer om vardera tre timmar, men producenterna insisterade på att bara göra den till en och klippte bort två timmar av den, som hitintills aldrig har restaurerats och som fortfarande väntar på att få komma fram. Naturligtvis förekommer det historiska oegentligheter, det gör det i alla historiska spelfilmer, men de är inte störande här. Den största oegentligheten rör Octavianus, han spetsade inte den egyptiska ambassadören med något spjut, och den scenen är filmens mest förargelseväckande, medan dock Roddy MacDowell i övrigt är perfekt som Octavianus, och han fick nästan en välförtjänt Oscar för rollen, vilket han missade genom ett misstag. Rex Harrison fick en Oscar som filmens bästa skådespelare, liksom också första delen är den bättre delen, men man har i allmänhet missat att Richard Burton är nästan lika om inte mera perfekt som Antonius. Caesars närmaste man var just sådan i verkligheten: brutal och nyckfull, grov och opålitlig, en våldets man snarare än en älskare och politiker, och hans äktenskap med Octavia, Octavianus syster, skildras mycket verklighetstroget i filmen. Också Elizabeth Taylor har fått mycket förakt och gliringar för sin roll, men det är faktiskt en av hennes livs bästa rollprestationer, fastän den inte är historiskt helt korrekt – Kleopatra var en gåta som ingen någonsin riktigt blev klok på, och

man vet ytterst litet om hennes privatliv och kärleksliv, då hon var en drottning ut i fingerspetsarna och en expert när det gällde diskretion. Martin Landau gör också en imponerande roll och är kanske den fjärde bästa skådespelaren i filmen. Framför allt är det en utomordentligt vacker film, särskilt första delen, och Alex Norths musik betyder mycket för den och tillför den en extra dimension av oförglömlig skönhet och överväldigande charm. Det är en av de mest påkostade filmer som någonsin gjorts, men den gjorde inte fiasko, om dock den var en finansiell besvikelse, liksom så många av filmhistoriens bästa filmer, till exempel Hitchcocks "Vertigo". Masscenerna är monumentalt imponerande, särskilt Kleopatras ankomst till Rom, men även det avgörande slaget vid Actium är beundransvärt återgivet som det var i verkligheten, med Octavianus sovandes genom hela slaget. Jag såg den för 40 år sedan och fäste mig redan då vid musiken som särskilt trollbindande, medan denna en av de största filmer som någonsin gjorts gav så väldigt mycket mer och gjorde ett ännu djupare skönhetsintryck 40 år senare.

Othello (1965)

Liksom nästan alltid med Oliviers Shakespearetolkningar – en definitiv och slutgiltig version.

Detta är en av Laurence Oliviers få Shakespearefilmer som han inte regisserade själv, vilket är lättförståeligt: Othellokaraktären kräver så mycket extrem och nästan övermänsklig energi att man knappast kan både regissera och spela rollen samtidigt. Detta gjorde emellertid Orson Welles, men hans Othellofilm är mera ett cinematografiskt mästerverk än någon trogen Shakespeareåtergivning – Orson Welles behandlade Shakespeare efter eget skön, medan Olivier alltid höll sig till originalet, och i denna film förekommer inga strykningar. Maggie Smith är underbar som Desdemona, och man känner hur hon utvecklas med karaktären genom filmen, medan det samtidigt är en upplevelse att se henne så ung. Den intressantaste rollkaraktären här är dock Derek Jacobi som Cassio, även han alldeles ung och i sin första stora roll, och han gör det mest bestående intrycket. Det stora problemet här liksom i alla Othelloföreställningar är karaktären Iago, då hans ondska aldrig förefaller motiverad – han till och med avslutar rollen med vidhålla att han ingenting har att säga och minst av allt vill svara på frågan varför han agerat som han gjort. Att hans enda motivation skulle ha varit avund mot Cassio förefaller lite långsökt, inte särskilt övertygande och ett svagt berättigande för så oerhörda konsekvenser. Det är dock oförnekligt att hans karaktär dominerar hela pjäsen, och rollen är omöjlig för någon skådespelare att misslyckas med. Olivier bär dock naturligtvis den största bördan av rollspelet och gör det som vanligt med överlägsen briljans. För att höja realismen i rollen arbetade han till och med på att sänka sin röst från tenor till baryton, och han arbetade också på rollens accent för att få den att låta mera negroid. Hans hår är också fullständigt övertygande som en mors liksom hela hans karaktär. Han kallade skådespelaryrket själv med någon bitterhet, "ett sado-masochistiskt självplågeri", och det traumat är ytterst tydligt här, då denna roll kanske mer än någon annan är mest ett överväldigande självplågeri. Det är intressant att jämföra denna filmatisering med Orson Welles, de är helt olika till karaktären fastän det är samma pjäs, och de kompletterar varandra. Olivier är dock mera en mor, medan Orson Welles är mera Orson Welles.

Som ni behagar (1936)

En av Shakespeares mest betagande och charmerande komedier gjord mer än full rättvisa

Denna film är väldigt mycket i samma stil som Max Reinhardts "En midsommarnattsdröm" något år innan, det är samma lekfullhet, samma fantastiska fantasi och innovationsrikedom, samma sprudlande goda humör och samma utomordentligt fantastiska scenografi med även ett antal imponerande masscener, och i stället för Mendelssohns musik är det William Waltons, som faktiskt är minst lika lämplig och välfunnen. Detta är en av dessa pjäser som det är omöjligt att misslyckas med, den är så snillrik och väl skriven med så bedårande karaktärer, och både Elisabeth Bergner och Laurence Olivier gör dem mer än bara heder. Bergner nästan överträffar Olivier, som här gjorde sin första Shakespearefilm. I jämförelse med Kenneth Branaghs version 70 år senare är denna faktiskt mycket mera njutbar, fastän den är kortare och bara i svartvitt, men Branaghs produktion är tyngre, då han alltid har en tendens att överdriva, medan i denna version allt är ledigt och naturligt, övertygande och troget mot originalpjäsens karaktär, medan Branagh alltid skulle modernisera och överarbeta. Filmen domineras av en mycket lekfull regi, man känner genom hela filmen hur regissören måste ha njutit av att få göra den och kanske ännu mer än Max Reinhardt i "En midsommarnattsdröm" med Mickey Rooney som Puck och James Cagney som Bottom. Senare gjorde regissören Paul Czinner (från Wien) några av de bästa balettfilmer som gjorts, och fastän denna films tidiga datum och att den bara är i svartvitt och tekniskt ofullkomlig, så är det en perfekt Shakespearefilm.

Vägvisaren (Dersu Uzala, 1975)

Fascinerande direktkontakt med naturen och dess överväldigande dramatiska verkan

Kurosawa regisserade 33 filmer, och denna helt och hållet ryska film hör till hans tre sista stora mästerverk och är kanske det främsta av dem – många menar så. Det är en djup uppenbarelse av naturen genom det tillgivna porträttet av en mycket gedigen naturmänniska, en jägare, som blir guide åt en trupp soldater på en expedition strax efter förra sekelskiftet för utforskning av östra Sibirien. Filmen är i två delar, och den första delen är ett underverk av skönhet med även några ytterst spännande episoder där Derzu Uzalas överlägsna konster uppenbaras i överlevnad när det gäller naturens hårdaste prövningar. Den andra delen är grönare, där är mindre vinter och is och i stället frodig grönska, myggor och livet i staden (Chabarovsk) som kontrast, medan här även ingår den kritiska episoden med tigern. Sekvenserna med tigern är otroligt skickligt filmade, och fastän det bara är en ganska liten incident så får den överväldigande proportioner som omen för Derzu Uzalas hädanfärd, vilket han mycket väl och klart fattar själv medan ingen annan gör det. När slutet kommer inbegriper det inte alls någon tiger utan sker det på ett sätt som ingen hade kunnat förutse eller ana. Jag har sett de flesta av Kurosawas filmer, men denna slog mig som något totalt väsensskilt från hans vanliga stil genom dess innerliga mänsklighet och framför allt genom sin skönhet. "Rashomon" ("Demonernas port") må kanske ha varit hans mest imponerande film genom sin snillrika intrig, medan denna inte har mycket av någon intrig men desto mera naturlyrik – den direkta kontakten med naturen med all dess oändliga bråddjup av magi är filmens kärnpunkt, som är helt och hållet mystisk. Filmen är oförglömlig för dess skönhet och mänsklighet, och även

musiken är fullständigt betagande. Detta är och förblir en klassiker för alla tider och kanske Kurosawas främsta.

Kagemusha (Spökgeneralen, 1980)

Grandiöst epos men väl värt att följa med i till slutet.

Det förekommer stora högtidsstunder av överlägset mästerskap i detta magnifika japanska epos, som ännu en gång bekräftar Kurosawa som den största mästaren i japansk film, men här förekommer också många av Kurosawas typiska skämmande manér. Efter sitt absoluta mästerverk "Yojimbo – livvakten" 1961 förlorade han något av sin egenart och ramlade ner några steg till ytlighet, banalitet, pedanteri och överarbetad noggrannhet, som i "Himmel och helvete" efter "Sanjuro", hans första film som blev en besvikelse. Även denna film lider av alltför mycket pedanteri, det förekommer massor av oändliga scener som domineras av formalistiska ceremonier, medan dialogen aldrig är djup – även hans sista mästerverk "Ran" lider av detta. Han har jämförts med Shakespeare, men det finns ingenting av Shakespeares djup i hans filmer, och sitt största djup når han i "Derzu Uzala" fem år tidigare, hans mest udda och minst japanska film. Vad som ändå verkligen gör denna film till ett mästerverk är de magnifika hästscenerna med många imponerande bataljer, som alltid domineras av hästar, där den sista bataljen kröner det hela med överväldigande pathos. Hästarna är vad man troligen bäst skall minnas av denna film, för det förekommer knappast något motstycke till dessa hästscener i någon annan film. Man satsade mycket på hästarna i denna filmproduktion, och man lär ha importerat 900 specialtränade hästar från Amerika per flyg bara för att fullkomna denna film. Färgerna, innovationerna, drömsekvenserna, den utomordentliga musiken, historien och huvudpersonens gripande öde bidrar allt till att göra denna film till ett bestående mästerverk trots alla dess pedantiska avsnitt av formellt ceremoniel. Kurosawa saknar inte mänsklighet, men det är sällan den träder fram ordentligt – genom vilken brist han aldrig når upp till Shakespeares nivå.

While I Live (1947)

Ett musikaliskt problem som övergår alla mänskliga och metafysiska begränsningar.

Denna film har knappast alls visats i Sverige, den är relativt okänd, den är bara 80 minuter lång, och ändå ger den intryck av att vara minst 20 minuter längre. Fastän den mest bara består av prat är intrigen så mättad av viktiga frågor om existens och identitet, att de metafysiska frågorna och problemen här nästan spränger alla dimensioners gränser och särskilt tiden. Första delen av filmen tilldrar sig 1922, när den unga kvinnliga pianisten och kompositören råkar ut för en dödlig olycka, varvid hennes sista komposition lämnas ofullbordad. Resten av filmen tilldrar sig 25 år senare och presenterar ett intrikat predikament av existentiella experiment. Fenomenet kan inte bara bortförklaras, vilket Christine försöker, och även om problemet till slut får sin logiska lösning genom rationell terapi, så måste fenomenet och experimentet kvarstå som en obesvarad fråga. Man behöver se denna film flera gånger och kommer troligen ändå inte att förstå den då problemet har för många aspekter för att det skall kunna begripas och utforskas genast, och även om man ser den ett antal gånger kommer svarslösa frågor att hänga kvar. Detta är ett metafysiskt fenomen och ingenting annat, och bara den gamle lokale

trädgårdsmästaren är kompetent tillräckligt för att kunna hantera det rätt. Det är en av de tre stora brittiska musikfilmerna från 40-talet, där den första är "Dangerous Moonlight" (med Warszawakonserten) och den andra "Cornish Rhapsody" med Stewart Granger och Margaret Lockwood som piloten och pianisten. Alla tre är unika och av universellt intresse för deras musikaliska psykologi, och denna film handlar egentligen mest om den psykiska press och stress som en kvinnlig pianist och kompositör måste bli utsatt för. Risken är att man finner filmen mera intressant och fascinerande för varje ny gång man ser den.

Gröna fingrar (1947)

En naturlig begåvnings medföljande ansvar

Tom Stone är en fiskare som lider av en permanent skada efter kriget, som gör honom delvis halt, vilket blir orsaken till att han blir av med sitt arbete som fiskare. Men han får kontakt med en kotknackare i London som fixar hans fot, varpå han bestämmer sig att bli en kotknackare själv, men vägen till det yrket kräver många år av studier och kostar mycket. Men han litar på sin naturliga förmåga att hela folk, särskilt efter att helt ha lyckats återställa dottern till sin hyresvärd, och han är framgångsrik, tills han möter en vacker dam från socialgrupp ett som vill etablera honom i societeten. Vi vet hur det brukar gå med den saken. Det inträffar en del allvarliga kriser i hans liv och arbete, som får honom att allvarligt ifrågasätta och tvivla på sin förmåga och till och med vägra använda sina händer längre. Hans gamle läromästare till kotknackare återkommer då och lyckas få honom på fötter igen. Filmen är mycket intressant ur synpunkten av det personliga ansvaret i ett känsligt yrke, i vilket det är omöjligt att inte begå misstag och undvika motgångar och därmed få hela sitt liv ställt på kant genom radikalt tvivel och förlorad självtillit, samt den svåra frågan hur man löser sådant. Man kan säga att sensmoralen av denna ytterst väsentliga historia är att man aldrig får vara rädd för att begå misstag, man kan aldrig undvika dem alla, något måste hända någon gång som man inte hade tänkt sig, och då måste man se konsekvenserna i vitögat och göra det bästa av saken, och framför allt får man aldrig ge upp. Det är en underbar film med underbara skådespelare och underbar musik på ett mycket opretentiöst plan, som gör den desto viktigare för sin läxas skull.

Goodnight, Mister Tom (1998)

Ett vältaligt monument över barns krigstrauman

Tom Oakley är en bitter gammal änkling sedan många år, och det sista han vill är att behöva ta hand om några evakuerade barn från London under kriget, men det blir han tvungen till, och pojken som han anförtros den tillfälliga vårdnaden av råkar vara en mycket speciell pojke med mycket speciella svårigheter – han kan inte läsa och skriva, och hans rygg är full av ärr, som om han hade misshandlats grovt. Motvilligt gör Tom vad han kan för honom, och det går bättre och bättre, tills pojken Williams mor hör av sig från London och vill ha honom tillbaka. Där börjar svårigheterna. Det är en hjärtslitande historia, men den kantrar aldrig till sentimentalitet utan håller strikt en objektiv kurs hela vägen, nästan som en social dokumentär. Skådespelarna är utomordentliga, det handlar bara om vanligt folk, och Toms egen historia handlar om hur han förlorade sin fru och son

i spanska sjukan efter förra kriget, och han har en tramporgel hemma, som hans fru brukade spela på. Den lokala bykyrkan spelar också en viktig roll i detta passionsspel om universell orättvisa sedd ur ett barns ögon. Man måste bara älska den.

Nyckeln till Provence (1990)

– *Filmatiseringen av Marcel Pagnols berömda självbiografiska skildringar från Provence.*

Ett barn upptäcker världen och nya världar

Barndomsminnen har en alldeles egen charm, särskilt om de återges enligt de mycket speciella barndomsdimensionerna med en mycket relativ uppfattning om vad som är sant och icke. Här levandegörs ett barns hela verklighet med all den oändliga kärlek som är naturlig för barn gentemot föräldrar och släkt. Historien börjar i Marseilles men flyttar småningom upp i bergen i Provence för att upplåta en helt annan värld av vildmark och fågelliv, där den unge Marcel finner en idealisk vän i en lokal pojke, som hjälper honom till rätta när han gått vilse, och deras vänskap är den varmaste delen av filmen. Fastän filmen är helt igenom idyllisk och pastoral med oskulden som universums enda härskande makt, så förekommer det ett mindre drama i samband med en jaktutflykt, och filmen blir aldrig tråkig. Tvärtom, fastän den bara behandlar småsaker i den lilla världen av ett hemliv med mödrar och tanter och deras barn som dominerande element, så blir filmen riktigt spännande genom barnperspektivet mot en värld som framstår som överväldigande genom dess vildhet och äventyr, där den lilla skalan snarare förstör barnupplevelsen än framstår som så obetydlig som den egentligen är. Man kommer mycket nära Provence och det landets själ genom denna film, som faktiskt erbjuder en nyckel till denna värld, som denna film måste lära en att älska.

Den andra filmen, som är en fortsättning direkt, är lika hjärtevärmande mänsklig, överväldigande vacker och cinematografiskt utsökt utom att den är ytterst väl skriven. Den är kortare och något mörkare än den första delen, då den går in på tragedier som senare inträffade och dröjer inte så mycket vid naturen och landskapet utan går mera in på rent mänskliga affärer och öden.

Mediterraneo (1991)

Italienska soldater fast på en grekisk ö under kriget på gott och ont

I jämförelse med "Kapten Corellis mandolin" tio år senare med en liknande men mer allvarlig historia, är dock denna film så mycket bättre, mera mänsklig och utan någon stjärna i huvudrollen som är fel för rollen. Detta är en grupp av helt vanliga soldater som fått uppdraget att hålla en grekisk ö och blir kvar där till slutet av kriget. De finner den övergiven när de anländer, men när livet småningom återvänder till ön får de veta att tyskarna varit där. Man får det intrycket att denna historia mycket väl kan ha ägt rum, och den ledande kvinnliga huvudrollen dominerar och lyfter filmen till toppnivåer av förtjusning och charm. Man kan förstå den soldat som vägrade lämna ön och även den andra, som senare kom tillbaka, och han som bara var desperat hela tiden för att få komma därifrån. Den lokala grekiska prästen spelar också en viktig roll, och överlag är detta en alldeles förtjusande film på samma nivå som Vittorio de Sicas och Fellinis bästa, och man måste ovillkorligen hoppas få se den på nytt någon gång.

Zorba (1964)

En modern grekisk tragedi

Detta är egentligen en ganska förskräcklig historia, då den inbegriper ett antal oskyldiga offer. Den är dock ett cinematografiskt mästerverk genom sin regi, de utomordentliga skådespelarprestationerna av främst Anthony Quinn i sin kanske bästa roll någonsin, men även av Lila Kedrova och Irene Papas i de två tragiska damrollerna, och Alan Bates som den fullkomliga outsidersen och en helt neutral engelsman, fastän han är initiativtagaren. Han far till Grekland för att ta till vara sitt familjearv från sin moder, en gruva på Kreta, där han möter Zorba som den perfekta allt-i-allo han behöver. De bor på Hotell Ritz som förestås av en urmodig fransk dam som blivit över sedan något krig och som bara har sett bättre dagar. I byn bor den vackra änkan Irene Papas, som alla de lokala byborna är galna i, vilket leder till allvarliga konsekvenser, när även Alan Bates blir det. Det är ett mästerverk i svartvitt med Mikis Theodorakis sedermera världsberömda musik, men all denna cinematografiska skönhet och de utomordentliga skådespelarna tenderar att skymma undan den förfärliga tragedin i det hela. Det är egentligen en ytterst obehaglig film, men dess underbara iscensättning gör den lika tidlös och universellt minnesvärd som vilket klassiskt antikt grekiskt drama som helst.

Giftas på italienska

En lång relation av överskådliga komplikationer och hopplöst olösta mysterier...

Detta är en komedi men med mycket allvarliga undertoner, då den faktiskt inleds med ett självmordsförsök, som ser riktigt illa ut då både doktorn och prästen tydligt betraktar fallet som hopplöst och har gett upp, så att prästen till och med ger sista smörjelsen, men då dyker Marcello Mastroianni upp när han fått alarmsignalen, och han börjar komma ihåg deras gemensamma historia sedan 22 år, som började med ett bombardemang under kriget med hysteri och kaos och terror överallt... Efter alla hans återblickar går uppmärksamheten över till Sofia, som också kommer ihåg men helt andra saker som låg henne närmare om hjärtat än den oförfärlige miljonären och goddagspilten Mastroianni med många ständiga vänsterprassel, och han tillkallades faktiskt till hennes dödsbädd från ett planerat bröllop med en 30 år yngre dam, men allt detta är egentligen bara inledningen till historien...

Vittorio de Sica gör detta italienska bröllop till en mycket komplicerad historia, vilket dessutom inte visar sig vara legitimt när det kommer till kritan. Det förekommer också det oförglömliga intermezzot med Mastroiannis mamma med hennes snabbt påföljande död och begravning med den sensationella signora Cuccurullu... bland en mängd andra praktfulla och dråpliga detaljer och infall. Hur slutar det egentligen? Det är den stora frågan. Inte ens Sofia själv tycks veta riktigt vem av hennes söner som är vems, och Mastroiannis problem med detta hotar att torna upp sig till en brottning med ödet på livstid... Kort sagt, detta är en av de mest hjärtevärmade och vackra, strålande och mänskliga komedier som någonsin gjorts, och den måste betraktas som en av de Sicas allra bästa filmer, fastän de är ett svåröverskådligt antal...

Några milstenar, juli-augusti 2020

juli

- 6 Dalai Lama 85 år.
- 7 Ringo Starr 80 år.
- 17 75 år sedan Potsdamkonferensen.
- 22 Terence Stamp 80 år.
- 27 Hilaire Belloc 150 år.

augusti

- 3 P.D.James 100 år.
- 17 Maureen O' Hara 100 år.
- 22 Ray Bradbury 100 år.
- 31 Maria Montessori 150 år.

Göteborg den 29 juli 2020
(med tillägg 5.8)